

งานวิจัยและงานเขียนที่เกี่ยวข้อง

ได้มีผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการสอนศีลธรรมมาแล้วพอสมควร โดยเฉพาะในประเทศไทยนั้นส่วนใหญ่เป็นเรื่องของพุทธศาสนา และการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาอย่างกว้าง ๆ มิได้เจาะจงว่าเป็นวิชาใดโดยเฉพาะ แต่ก็มีบางส่วนที่เกี่ยวกับการวิจัยครั้งนี้ และเป็นแนวทางสำหรับการวิจัยเรื่องนี้เป็นอย่างดี การวิจัยเหล่านั้นมีดังต่อไปนี้คือ

พ.ศ. 2508 แผนกวิจัย กองศาสนศึกษา¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การวิจัยเรื่องศูนย์ธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนในจังหวัดพระนครและธนบุรี" มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจผลดี ผลเสีย และความต่องการระหว่างสถาบันที่จัดส่งวิทยากรไปอบรมกับโรงเรียนต่าง ๆ วิธีการวิจัยใช้การสำรวจ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้คือ ครูที่ให้ความรู้ทางวิชาการแก่นักเรียนนั้นมีจำนวนเพียงพอคือ ครูหนึ่งคนต่อนักเรียน 16 คน ส่วนครูจริยศึกษานั้นน้อยมากคือ ครูหนึ่งคนต่อนักเรียน 181 คน โรงเรียนได้จัดให้มีการประชุมนักเรียนเป็นประจำ สอนมากสัปดาห์ละครั้ง แต่เป็นการประชุมธรรมจริยธรรมเพียงร้อยละ 43.22 เท่านั้น นักเรียนให้ความสนใจในการธรรมนี้เป็นอย่างมาก มีอยู่เพียงร้อยละ 3.03 เท่านั้นที่ไม่สนใจ แต่ครูกลับให้ความสนใจน้อยเกินไป ปรากฏว่าครูร้อยละ 20.00 ทำเฉย ๆ หรือทำอย่างเสียไม่ได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องปรับปรุงแก้ไข

ในปีเดียวกัน พัทธนา ชูเชื้อ² ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเรื่องการอบรมพุทธศาสนาและความคิดเห็นของเขาที่มีต่อพุทธศาสนาในโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตย"

¹แผนกวิจัย กองศาสนศึกษา, "การวิจัยเรื่องศูนย์ธรรมจริยธรรมในจังหวัดพระนครและธนบุรี" (รายงานการวิจัยเสนอกรมการศาสนา, 2508)..

²พัธนา ชูเชื้อ, "การศึกษาเรื่องการอบรมพุทธศาสนาและความคิดเห็นของเขาที่มีต่อพุทธศาสนาในโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตย จังหวัดพระนคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2508).

จังหวัดพระนคร" ว่าเขาวชนเหล่านี้มีมโนทัศน์ (concept) ที่ถูกต้องต่อพุทธศาสนาหรือไม่ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาจากตัวอย่างประชากรที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนพุทธศาสนา 3 แห่ง ซึ่งเป็นนักเรียนชั้นปลายและชั้นสูงจำนวน 500 คน สรุปผลการวิจัยว่าวิธีการสอนและ กิจกรรมที่ผู้สอนใช้คือ การบรรยายและยกตัวอย่างในนิทานชาดก บุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ปัจจุบันและปัญหาสังคมมาประยุกต์กับ เนื้อหาวิชา สำหรับการใช้อุปกรณ์การสอนนั้น ส่วนใหญ่ผู้สอนซึ่งเป็นอาจารย์ที่เป็นพระ ไม่ค่อยจะใช้วัสดุอุปกรณ์การสอน แต่ใช้ประสบการณ์ จากสิ่งแวดล้อมมาเป็นอุปกรณ์ การวัดผลส่วนใหญ่เป็นการวัดผลแบบทดสอบข้อเขียน ดู ความประพฤติ และทัศนคติของนักเรียนประกอบด้วย นักเรียนเกือบทั้งหมดเห็นว่าพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สอนตามหลักวิทยาศาสตร์และเป็นประชาธิปไตย ผู้วิจัยได้ขอเสนอแนะว่า ผู้สอนควรได้รับคำแนะนำวิธีใช้อุปกรณ์การสอนทั้งประเภทวัสดุและประเภทสิ่งแวดล้อมประกอ กัน ทางโรงเรียนควรจะพยายามหาวิธีให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงถึงสิ่งที่เขาได้รับ ประโยชน์จากโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยออกเผยแพร่ ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน ต่าง ๆ และอาจารย์ที่เป็นพระควรร่วมกันในค่านิยมสอน อุปกรณ์การสอน การวัดผลและ ประเมินผล

พ.ศ. 2509 ประถม รุ่มเพ็งพันธุ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของ โรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยที่มีต่อเขาวชน" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของ การจัดตั้งโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยในประเทศไทยเกี่ยวกับจำนวนโรงเรียน จำนวน นักเรียน หลักสูตร กิจกรรม ครู การเงิน และความร่วมมือนี่ได้รับ และศึกษาความสนใจ ของเขาวชน ผู้ปกครอง ครู คณะสงฆ์ และข้อขัดข้องในการดำเนินงาน ผู้วิจัยได้รวบรวม ขณูลควยการสัมภาษณ์ สังเกต และจากแบบสอบถามซึ่งส่งไปให้อาจารย์ที่เป็นพระ 203 รูป

³ประถม รุ่มเพ็งพันธุ, "บทบาทของโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยที่มีต่อเขาวชน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2509).

ผู้ปกครอง 268 คน และนักเรียน 1,266 คนในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยทั้งในพระนคร และต่างจังหวัดรวม 27 แห่ง ผลการวิจัยสรุปได้ว่าอาจารย์ที่เป็นพระและครูอาจารย์ที่ทำการสอนอยู่ในโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยมีความรู้ทางธรรมะสูง วิธีสอนส่วนใหญ่ใช้การบรรยายควบคู่คำพูด ไม่ค่อยใช้วิธีแสดงบทบาทประกอบเรื่อง (Role Playing) กิจกรรมในชั้นเรียนไม่ค่อยมี การวัดและประเมินผลส่วนใหญ่วัดผลด้วยการทดสอบข้อเขียน และดูความประพฤติของนักเรียน นักเรียนส่วนมากมีทัศนคติที่ดีและเข้าใจบทบาทความสำคัญของพุทธศาสนา กิจกรรมที่นักเรียนชอบมากที่สุด ได้แก่ ศาสนพิธี วัฒนธรรม ประเพณี โศภิตาที่ วาฬศิลป์ คนตรีและขับร้อง วิชาการที่นักเรียนชอบ ได้แก่ พุทธธรรม และธรรมภาคภาษาอังกฤษ นักเรียนส่วนมากชอบอ่านหนังสือชาดกต่าง ๆ ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่าโรงเรียนควรส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมที่น่าสนใจและควรมีการควบคุมความประพฤติของนักเรียน ควรมีห้องสมุดพุทธศาสนาในโรงเรียน มีการปรับปรุงหลักสูตร ตำราเรียน การบริหารงาน การควบคุมดูแลการเรียนการสอนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ทางราชการและผู้ปกครองควรให้ความสนใจและสนับสนุนให้มากกว่านี้

ในปีเดียวกัน บุสดี โยธินทวี⁴ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "สำรวจความเข้าใจในหลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้น ม.ศ. 4 สายอาชีพ (แผนกพาณิชย์การ)" ผู้วิจัยมีความมุ่งหมายเพื่อสำรวจความสนใจ ความเข้าใจ และทัศนคติของนักเรียนพาณิชย์การที่มีต่อพุทธศาสนา เพื่อนำมาปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาศีลธรรมให้ดียิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังนักเรียนโรงเรียนพาณิชย์การพระนคร พาณิชยกรรมธนบุรี และพาณิชย์การ-ตั้งตรงจิตรจำนวน 460 คน ผลการวิจัยปรากฏว่านักเรียนส่วนมากเข้าใจหลักธรรมที่สำคัญเป็นอย่างดี และมีทัศนคติที่ดีต่อศาสนา ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่าควรมีการปรับปรุงหลักสูตรวิชา

⁴บุสดี โยธินทวี, "สำรวจความเข้าใจในหลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้น ม.ศ. 4 สายอาชีพ (แผนกพาณิชย์การ)" (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต คณะครู ศาสตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2509).

ศีลธรรมโดยเน้นเนื้อหาที่นักเรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิต ทุกรูทคนควรแทรกธรรมะต่าง ๆ ในขณะสอนวิชาอื่น ๆ ด้วย

พ.ศ. 2511 จอน เพชรรัตน์⁵ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การศึกษาเกี่ยวกับความสนใจของเยาวชนที่มีต่อพุทธศาสนาในเขตจังหวัดพระนคร ปีการศึกษา 2511" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความสนใจของเยาวชนต่อพุทธศาสนาและศาสนพิธี ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังนักเรียนชายหญิงในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-5 โรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ในจังหวัดพระนคร รวมทั้งสิ้น 558 คน สรุปผลการวิจัยได้ว่าเยาวชนมีความสนใจในพุทธศาสนามาก ส่วนความสนใจต่อศาสนพิธีนั้นมีพอสมควร แต่ค่านิยมปฏิบัติจริงมีเยาวชนส่วนน้อยที่กระทำ เยาวชนมีความซาบซึ้งในหลักธรรมของพุทธศาสนาพอสมควร หลักธรรมที่นำมาใช้มากที่สุดคือ ความกตัญญูต่อบุคคลที่ตนรักน้อยที่สุดคือ ศีลห้า มีเยาวชนร้อยละ 1.25 ที่ไม่ชอบปฏิบัติธรรมเพราะไม่เลื่อมใส เยาวชนร้อยละ 86.20 ชอบวิชาศีลธรรมร้อยละ 10.57 ไม่ชอบ เพราะครูสอนไม่ดีพอ เยาวชนสนใจคอนบธรรมนิยมทางพุทธศาสนาพอสมควร และร้อยละ 57.53 หากความรู้เพิ่มเติมจากห้องสมุด เยาวชนส่วนใหญ่มีมโนทัศน์ (concept) ที่ถูกต้องต่อพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่าการสอนวิชาศีลธรรมควรใช้อุปกรณ์การสอนใหม่และควรเปิดโอกาสให้นักเรียนอภิปรายแสดงความคิดเห็นอยู่เสมอ การสอนวิชาศีลธรรมควรสอนทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงได้แก่ การเรียนการสอนในห้องเรียน ทางอ้อมคือ การเรียนภายนอกห้องเรียนโดยเรียนจากบุคคลหรือวิทยากร สถาบันทางศาสนา แหล่งความรู้และสื่อมวลชนต่าง ๆ

⁵จอน เพชรรัตน์, "การศึกษาเกี่ยวกับความสนใจของเยาวชนที่มีต่อพุทธศาสนาในเขตจังหวัดพระนคร ปีการศึกษา 2511" (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511).

ในปีเดียวกัน บุญทา เชื้อมัน⁶ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความสนใจของนักเรียนที่มีต่อพุทธศาสนาในโรงเรียนคริสตศาสนา จังหวัดเชียงใหม่" วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ เพื่อทราบทัศนคติและความเข้าใจของนักเรียนที่มีต่อหลักธรรมทางพุทธศาสนาและหลักธรรมที่ได้เรียนมา นอกจากนั้นต้องการทราบว่านักเรียนทั้งสองศาสนามีความรู้ลึกอย่างไรต่อประเพณีทางพระพุทธศาสนาและสามารถนำคำสั่งสอนไปใช้ได้ถูกต้องหรือไม่ ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังนักเรียนชายหญิงในโรงเรียนคริสตศาสนา จังหวัดเชียงใหม่ 4 แห่ง จำนวน 200 คน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า นักเรียนทั้งสองศาสนามีทัศนคติและความเข้าใจที่ดีต่อพุทธศาสนา นักเรียนเหล่านี้เห็นว่าธรรมะต่าง ๆ เป็นสิ่งที่ดีงาม มีคุณค่าในการปฏิบัติ นักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธเห็นด้วยกับการปฏิบัติศาสนกิจ ส่วนนักเรียนที่นับถือศาสนาคริสต์แม้จะมีโคปฏิบัติ แต่ก็เห็นดีด้วยเช่นเดียวกัน นักเรียนทั้งสองศาสนาให้ความสนใจที่จะศึกษาพุทธประวัติและวัฒนธรรมประเพณี ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะว่าในการสอนวิชาศีลธรรมควรเพิ่มอุปกรณ์การสอนและให้นักเรียนได้รับประสบการณ์จริง ทางโรงเรียนควรร่วมมือกับบุคคลหรือองค์กรของพุทธศาสนาประจำจังหวัดจัดกิจกรรมส่งเสริมพุทธศาสนาในวันหยุดหรือระหว่างปิดภาคเรียน

พ.ศ. 2512 เพ็ญจันทร์ กุประเสริฐ⁷ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดพระนคร-ธนบุรี" วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อเท็จจริง ปัญหาและอุปสรรคที่ครูและนักเรียนกำลังประสบอยู่เกี่ยวกับการเรียนการสอน

001916

⁶บุญทา เชื้อมัน, "ความสนใจของนักเรียนวัยรุ่นที่มีต่อพุทธศาสนาในโรงเรียนคริสตศาสนา จังหวัดเชียงใหม่" (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2511).

⁷เพ็ญจันทร์ กุประเสริฐ, "การสอนศีลธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในจังหวัดพระนคร-ธนบุรี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2512).

วิชาศีลธรรม ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นครูและนักเรียนในโรงเรียนรัฐบาล 30 แห่ง เป็นครู 75 คน และนักเรียน 325 คน ปรากฏผลการวิจัยว่าครูส่วนใหญ่ยังคงใช้วิธีการสอนแบบเก่า เช่น การบรรยายหรืออธิบาย และคิดว่าเนื้อหาวิชาศีลธรรมตามหลักสูตร ครุ ครอบคลุมความมุ่งหมายของวิชานี้ดี จึงได้เสนอแนะว่าควรมีการอบรมและนิเทศ การศึกษาอย่างน้อยปีละครั้ง เพื่อช่วยแนะวิธีการสอนและกิจกรรมที่เหมาะสม ปัญหา และอุปสรรคสำคัญในการสอนวิชาศีลธรรมคือ ครูไม่มีเวลาเพียงพอที่จะวางแผน การจัดกิจกรรมและโรงเรียนขาดแคลนอุปกรณ์การสอน ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่า กระทรวง ศึกษาธิการควรจัดโปรแกรมการฝึกอบรมการสอนวิชาศีลธรรม ปรับปรุงหลักสูตร ประมวล การสอนและตำราเรียน สถาบันฝึกหัดครูควรคำนึงถึงการผลิตครูที่มีความสามารถในการสอน วิชาศีลธรรม โรงเรียนควรจัดหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อช่วยในการสอนของครูให้มากยิ่งขึ้น ครู อาจารย์ทุกคนควรมีส่วนร่วมในการสอนศีลธรรมแก่นักเรียนของตนด้วย

พ.ศ. 2513 รัตนา ภมร⁸ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การสอนศีลธรรมในชั้น มัธยมศึกษาตอนต้น สายสามัญของโรงเรียนในจังหวัดพระนคร ปีการศึกษา 2513" มี วัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สายสามัญ ในจังหวัด พระนครที่มีต่อการสอนศีลธรรมในสถานต่าง ๆ เกี่ยวกับครูผู้สอนวิชาศีลธรรม หลักสูตร และ แบบเรียนวิชาศีลธรรม ตลอดจนปัญหาการสอนศีลธรรม ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปให้ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ของจังหวัดพระนคร จำนวน 240 คน ผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ชอบเรียนวิชาศีลธรรม เพราะครูผู้สอนดูและเข้มงวด เนื้อหาวิชายาก เกินไป ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่าควรมีการแก้ไขตัวครูผู้สอนและวิธีการสอนเป็นประการ สำคัญ โดยเฉพาะการสอนของครูควรจะได้คำนึงถึงหลักจิตวิทยาบ้าง เพื่อให้บรรยากาศ ในห้องเรียนวิชาศีลธรรมน่าเรียนยิ่งขึ้น

⁸รัตนา ภมร, "การสอนศีลธรรมในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สายสามัญของ โรงเรียนในจังหวัดพระนคร ปีการศึกษา 2513" (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2513).

พ.ศ. 2514 สมพร จารุณี⁹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การสำรวจวิธีสอนวิชาศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนในจังหวัดพระนครและธนบุรี" เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และความคิดเห็นของครู เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปให้ครูผู้สอนวิชาศีลธรรมในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนต่าง ๆ ในพระนครและธนบุรีรวมทั้งสิ้น 63 คน สรุปผลการวิจัยได้ว่า ครูทุกคนเห็นความสำคัญของวิชาศีลธรรมและตั้งใจความมุ่งหมายในการสอนทุกครั้ง วิธีการสอนส่วนใหญ่คือ การบรรยายหรืออธิบาย รองลงไปคือ การอภิปรายตลอดจนให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น ครูส่วนใหญ่ใช้อุปกรณ์การสอนและจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นบางครั้ง การวัดผลดีคือ คะแนนการสอบข้อเขียนและคะแนนความประพฤติเป็นสิ่งสำคัญ ปัญหาของครูศีลธรรมคือ ไม่มีเวลาหาความรู้เพิ่มเติม ไม่รู้วิธีสอนและการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม อุปกรณ์การสอนหายาก ตลอดจนขาดความรู้ด้านเทคนิคในการวัดผล ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่า ครูควรใช้กิจกรรมประกอบการเรียนให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ปัจจุบัน กระทรวงศึกษาธิการควรปรับปรุงหลักสูตร แบบเรียน หนังสืออ้างอิง และอุปกรณ์ต่าง ๆ คอย

ในปีเดียวกัน ปราณี วิฑูรวานิชย์¹⁰ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การสอนศีลธรรมในโรงเรียนอาชีวศึกษาชั้นสูง" มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่ครูและนักเรียนในโรงเรียนอาชีวศึกษาชั้นสูงประสบอยู่ ตลอดจนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของครูและนักเรียน เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาศีลธรรม ผู้วิจัยได้ส่ง

⁹สมพร จารุณี, "การสำรวจวิธีสอนวิชาศีลธรรมระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของโรงเรียนในจังหวัดพระนคร-ธนบุรี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514).

¹⁰ปราณี วิฑูรวานิชย์, "การสอนศีลธรรมในโรงเรียนอาชีวศึกษาชั้นสูง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2514).

แบบสอบถามไปยังครู 20 คน และนักเรียน 400 คนในโรงเรียนอาชีวศึกษาชั้นสูง 16 แห่ง ผลการวิจัยสรุปว่าครูส่วนใหญ่ชอบสอนวิชาศีลธรรมและตั้งความมุ่งหมายเพื่อเน้นค่านิยมปฏิบัติแก่นักเรียนส่วนใหญ่ ร้อยละ 85.00 ไม่ชอบเรียนโดยให้เหตุผลว่าเป็นวิชาที่ล้าสมัย ไม่สามารถนำไปประยุกต์อาชีพได้ ครูส่วนใหญ่เห็นว่าเนื้อหาเหมาะสมแล้วแต่นักเรียนเห็นว่าควรจะมีเรียนหลักธรรมะและพุทธภาษิตเพิ่มขึ้น ส่วนพุทธประวัติควรจะตัดออกไป ครูส่วนใหญ่ยังคงสอนโดยการบรรยายหรืออธิบาย นักเรียนร้อยละ 80.00 เห็นว่าครูไม่เคยจัดกิจกรรมเลย และครูใช้อุปกรณ์ประกอบการสอนน้อยมาก ครูร้อยละ 87.00 เน้นการวัดผลด้านการจดจำเนื้อหา จึงไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการสอน ผู้วิจัยได้ขอเสนอแนะว่า ควรมีการปรับปรุงคุณลักษณะและวิธีการสอนของครูควรมีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและครูควรนำเหตุการณ์ประจำวันมาสอน เพื่อเป็นตัวอย่างในการแก้ปัญหาชีวิตจริง การวัดผลควรเน้นค่านิยมพฤติกรรมของนักเรียนควบคู่กับคะแนนจากข้อทดสอบ ผู้บริหารโรงเรียนควรให้ความสำคัญของวิชาศีลธรรมเท่าเทียมกับวิชาอื่น กระทรวงศึกษาธิการควรปรับปรุงหลักสูตร แบบเรียน และเผยแพร่ความรู้และเทคนิคการสอนใหม่ ๆ ให้กับครูสอนศีลธรรมด้วย

พ.ศ. 2516 รัชนี้ สาตบุตร¹¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "โปรแกรมการสอนวิชาสังคมศึกษาของวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการจัดโปรแกรมการสอนวิชาสังคมศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพการศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงการสอนสังคมศึกษา ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังอาจารย์สังคมศึกษาในวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานครรวม 7 แห่ง จำนวน 96 คน ผลของการวิจัยปรากฏว่าปัญหาส่วนใหญ่ในการสอนสังคมศึกษาในวิทยาลัยครูคือ การที่วิทยาลัยขาดแหล่งความรู้ ปัญหารองลงมาคือ อาจารย์ไม่สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามเอกสารแนะแนวหลักสูตรของหน่วยศึกษานิเทศก์ได้ และหลักสูตรไม่เหมาะสม เมื่อประสบปัญหาใน

¹¹ รัชนี้ สาตบุตร, "โปรแกรมการสอนวิชาสังคมศึกษาของวิทยาลัยครูในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา แผนกวิชามัธยมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516).

การสอนอาจารย์ส่วนใหญ่โดยขอความช่วยเหลือจากเพื่อนอาจารย์ด้วยกัน และแก้ปัญหาด้วยตนเอง ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่ากระทรวงศึกษาธิการควรปรับปรุงเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษา พ.ศ. 2508 ให้ทันสมัยและรัดกุมมากกว่าเดิม วิทยาลัยควรให้ความสะดวกในค่านแห่งวิชาการสำหรับครูอาจารย์และนักศึกษา ผู้บริหารควรจัดให้มีการปฐมนิเทศอาจารย์ใหม่ และส่งเสริมให้ครูอาจารย์ปรับปรุงคุณภาพของตนทั้งด้านวิชาการและด้านการสอนให้ดียิ่งขึ้น

สำหรับงานวิจัยในต่างประเทศที่พอจะเกี่ยวข้องกับกรวิจัยครั้งนี้มีดังต่อไปนี้

ค.ศ. 1965 Rammond R. Ried¹² ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Moral

and Spiritual Values : To Teach or Not To Teach ?" มีความมุ่งหมายเพื่อสำรวจทัศนคติของครูในด้านการสอนศีลธรรมและคุณค่าด้านจิตใจ ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่าการสอนศีลธรรมจรรยา นั้นควรจะได้เน้นการสอนในห้องเรียน ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยใช้วิธีสัมภาษณ์ครูหมวดวิชาต่าง ๆ ในโรงเรียนมัธยมจาก San Diego City School จำนวน 63 คน และครูจาก Senior High School จำนวน 42 คน ผลการวิจัยปรากฏว่าครูจาก San Diego City School เห็นว่าครูทุกคนควรสอนศีลธรรมจรรยา และคุณค่าทางจิตใจในชั้นเรียน ครูจาก Senior High School เห็นว่าควรสอดแทรกวิชาศีลธรรมในทุกวิชาที่ครูสอน ครูที่มีประสบการณ์ในการสอนมาก เห็นว่าควรจะมีการจัดสอนวิชาศีลธรรมโดยตรงในห้องเรียน แต่ครูที่มีประสบการณ์น้อยไม่ต้องการให้มีการสอนวิชาศีลธรรมโดยตรง ผลการวิจัยนี้ตรงตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

¹²Rammond R. Ried, "Moral and Spiritual Values : To Teach or Not To Teach ?" Journal of Secondary Education, Vol. 4, No. 2(February, 1965), pp. 77-80.

ในปีเดียวกัน James Patterson¹³ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Problems in Social Instruction in Thai High Schools" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการสอนวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายของไทย ผู้วิจัยใช้เวลาหนึ่งปีสัมภาษณ์ครูผู้สอนสังคมศึกษาทั้งในนครหลวงกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ผลการวิจัยปรากฏว่าปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ได้แก่ ครูผู้สอนขาดความรู้ความสามารถในการสอน การขาดแคลนแหล่งค้นคว้าหาความรู้ ขาดแคลนอุปกรณ์การสอน หลักสูตรมีลักษณะกว้างเกินไปและขาดความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิชาในหมวดสังคมศึกษา ขาดหนังสือแบบเรียนที่มีคุณภาพ ตลอดจนขาดแคลนงานวิจัยที่ค้นคว้าหาข้อเท็จจริง ผู้วิจัยได้เสนอแนะเกี่ยวกับการปรับปรุงการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายว่า ควรมีการปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสม ทันสมัย ควรมีการปรับปรุงโปรแกรมการฝึกหัดครู และรัฐบาลควรจัดสรรงบประมาณด้านการศึกษาให้มากขึ้น

ค.ศ. 1969 William Harry Yound¹⁴ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Teaching About Religion in Secondary School in Social Studies" มีความมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ปัญหาการสอนศาสนาในวิชาสังคมศึกษาชั้นมัธยมศึกษาและเสนอแนะหน่วยวิชาการ (Resource Unit) เพื่อสอนเกี่ยวกับศาสนาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรมของโลก โดยใช้วิธีการวิจัยแบบตรวจสอบและสำรวจปัญหาทางการสอน 3 ชั้น ชั้นแรกผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบอย่างคร่าว ๆ เกี่ยวกับแบบแผน

¹³James Patterson, "Problems in Social Studies Instruction in Thai High Schools," The Social Studies, Vol. 2(February, 1966), pp. 61-64.

¹⁴William Harry Yound, "Teaching About Religion in Secondary School in Social Studies," Dissertation Abstracts, Vol. 29, No. 10(April, 1969), pp. A5482-A5483.

ของการสอนศาสนาในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและกฎหมายของสหรัฐอเมริกา รวมทั้งปัญหาการสอนศาสนาพร้อมสมัยด้วย ขั้นที่ 2 ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจลักษณะพื้นฐาน และวิธีการสอนวิชาสังคมศึกษารวมทั้งสำรวจปัญหาและวิเคราะห์ความเข้าใจในการตั้ง วัตถุประสงค์ของการสอนศาสนาในเชิงพฤติกรรม ขั้นที่ 3 เป็นการสำรวจปัญหาเกี่ยวกับการ ศึกษาวิชาสังคมศึกษาในปัจจุบัน โดยเน้นจุดมุ่งหมายของการสอน การพัฒนาหลักสูตร และการสอนให้นักเรียนเกิดความคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Reflective Thinking) ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาทั้ง 3 ขั้นนี้มาใช้ในการศึกษาตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการ วางแผนการสอนศาสนาต่าง ๆ ของชาวอินเดีย ญี่ปุ่น ตะวันออกกลาง และสหรัฐอเมริกา ข้อเสนอแนะของผู้วิจัยที่ได้จากการวิเคราะห์นั้นสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางสำหรับวิธีการเรียน การสอนศาสนาแบบ Inquiry Centered Methods นอกจากนี้ในการสอนศาสนาครู ควรพยายามค้นหาวิธีการส่งเสริมเร้าใจให้นักเรียนช่วยกันตั้งกฎเกณฑ์อย่างกว้าง ๆ เกี่ยวกับ ศาสนาที่นับถือกันในสังคม ครูควรจะหลีกเลี่ยงที่จะประเมินผลและเปรียบเทียบคุณความดี ของประเพณีทางศาสนาแต่ละศาสนาที่แตกต่างกันด้วย

ค.ศ. 1970 Donald Arthur Lau¹⁵ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Value Patterns of Elementary Teachers in Relation to Attitudes Expressed Toward Religious Issues in the Classroom" มีความมุ่งหมายเพื่อสำรวจ กานิยมทางศาสนาของครูในระดับประถมศึกษา ซึ่งมีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่แสดงให้ปรากฏ ในชั้นเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม 3 ชุดคือ Inventory of Religious and Ethical Ways, Classroom Problems Inventory และ

¹⁵Donald Arthur Lau, "Value Patterns of Elementary Teachers in Relation to Attitudes Expressed Toward Religious Issues in the Classroom," Dissertation Abstracts, Vol. 31, No. 11(May, 1971), p. 5866A.

A Personal Data Sheet ผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างประชากรที่เป็นครูระดับประถมศึกษาจำนวน 207 คนจากโรงเรียนที่สุ่มเป็นตัวอย่างในเขต Southwest Arkansas ผลการวิจัยสรุปได้ว่าครูซึ่งมีการแสดงทัศนคติเกี่ยวกับศาสนาตามแบบแผนเดิมมีการแสดงออกตามค่านิยมทางศาสนาแตกต่างอย่างสำคัญกับครูที่มีทัศนคติไม่ใช่แบบแผนเดิมในค่านิยมของศาสนานั้น ไม่มีความเห็นแตกต่างกันระหว่างครูที่มีทัศนคติแสดงออกตามแบบแผนเดิมในชั้นเรียนกับครูที่มีทัศนคติที่ต่างออกไปไม่เป็นแบบแผนเดิม ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่าการฝึกหัดครู (teacher education) ควรมุ่งความสนใจไปในการสร้างหลักสูตรที่จะเสริมสร้างประสบการณ์ให้กับผู้ที่จะเป็นครูในอนาคตให้ตระหนักถึงการสร้างค่านิยมในเด็กขึ้นกับตนเองอันเป็นการใช้ความรู้ความทัศนคติและค่านิยม (affective domain) และมีประโยชน์ในการที่จะนำเอาความรู้เหล่านี้ไปใช้ในการตัดสินใจความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ปัจจุบัน ได้ดีขึ้น

ค.ศ. 1973 Raymond Gerard Whiteman¹⁶ ได้ทำการวิจัยเรื่อง

"An Analysis of the Relationship Between Selected Interpersonal and Institutional Variables and the Value System of Youth"

มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของความเชื่อและค่านิยมทางสังคมคริสเตียนของหนุ่มสาวที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและประเภทของการศึกษาค้นคว้าในกลุ่มตัวอย่างประชากรโคริบ ตัวอย่างประชากรเป็นนักเรียนทั้งหญิงและชายจำนวน 376 คน ซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายของ Minneapolis High School เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม 420 ข้อ ผลการวิจัยปรากฏว่ากลุ่มตัวอย่าง

¹⁶ Raymond Gerard Whiteman, "An Analysis of the Relationship Between Selected Interpersonal and Institutional Variables and the Value System of Youth," Dissertation Abstracts, Vol. 34, No. 5 (November, 1973), pp. 2073A-2808A.

ประชากรซึ่งมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นอย่างอบอุ่น ไม่เกี่ยวกับการศึกษาคานศาสนาที่เขาได้รับและมีพัฒนาการมากในด้านความรู้สึกเกี่ยวกับพระเจ้า มีวุฒิภาวะสูงในด้านการเห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ มีการคิดคำนึงถึงตนเอง และมีแบบแผนในการดำเนินชีวิต โรงเรียนศาสนาไม่ไคแตกต่างจากโรงเรียนประเภทอื่นในด้านให้การศึกษเกี่ยวกับศาสนา โรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนวันอาทิตย์ก็ด้มีความสำคัญเหนือกว่าโรงเรียนศาสนาในด้านให้นักเรียนมีความสนใจในคานความร่วมมือช่วยเหลือกัน การรู้จักการเปลี่ยนแปลง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของศาสนาและความเชื่อถือในพระเจ้า ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่า ผู้สอนศีลธรรมควรจจะสร้างบรรยากาศที่อบอุ่นเกี่ยวกับเรื่องของศาสนาที่ลธรรมจรยาทั้งในโรงเรียนและในชุมชนมากกว่าจะไปเน้นเฉพาะในเวลาเรียนในห้องเรียนเท่านั้น และลำดับขั้นของการสร้างพัฒนาการคานบุคลิกลักษณะของนักเรียนนั้นประการแรกคือ การคองให้มีเอกลักษณ์ของตนเอง (self identity) ประการที่สองคือ การเข้าถึงพระเจ้า (discovering God) และประการที่สามคือ การเข้าถึงบุคคลอื่น ครูควรให้ความสนใจเพิ่มขึ้นคานกระบวนการ (process) ของการให้การศึกษาคานศาสนา และลดความรู้ความจำในคานเนื้อหาลงบ้าง ซึ่งจะทำให้การสอนศาสนามีประสิทธิภาพมากขึ้น

ค.ศ. 1973 Robert Eugene Migneault¹⁷ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "An Evaluative System for Sunday Schools" มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผล

¹⁷Robert Eugene Migneault, "An Evaluative System for Sunday Schools," Dissertation Abstracts, Vol. 34, No. 10(April, 1974), pp. 6473A-6474A.

และปรับปรุงโรงเรียนวันอาทิตย์ให้มีประสิทธิภาพ แบบสอบถามโคลงไปยัง
กลุ่มตัวอย่างประชากรในโรงเรียนวันอาทิตย์ 45 แห่ง ซึ่งมีสมาชิกแต่ละแห่งประมาณ
200 คน โรงเรียนวันอาทิตย์นี้อยู่ในเขตของ Minneapolis ถึง St. Paul
ผู้วิจัยได้นำความแตกต่างเกี่ยวกับพฤติกรรมระหว่างโรงเรียนวันอาทิตย์ที่ขยายตัวและ
ไม่ขยายตัวมาเปรียบเทียบกัน และใช้การวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยด้วยวิธีการทางสถิติด้วยการหา
ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งหมดที่มีผลต่อค่าเฉลี่ยที่ได้รับจากแบบสอบถามและมีการคิด
ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแต่ละตัวกับปัจจัยที่ทำให้โรงเรียนขยายตัวและไม่ขยายตัว
ผลการวิจัยสรุปได้ว่า โรงเรียนที่ขยายตัวนั้นมีการจัดบริการและจัดกิจกรรมให้นักเรียน
มากกว่าโรงเรียนที่ไม่ขยายตัว ปัจจัยที่มีผลต่อความก้าวหน้าของโรงเรียนวันอาทิตย์
ได้แก่ สิ่งที่อำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่โรงเรียนบริการให้กับนักเรียน นอกจากปัจจัย
ที่เกี่ยวกับการจัดบริการและการจัดกิจกรรมแล้ว ไม่ปรากฏว่ามีปัจจัยอื่น ๆ ที่ทำให้
โรงเรียนวันอาทิตย์แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการบริหารโรงเรียน บุคลากร เนื้อหาหลักสูตร
วิธีการหาเงิน โปรแกรมสำหรับนักเรียน

ในปีเดียวกัน Waymann Charles Carlson¹⁸ ได้ทำการวิจัยเรื่อง

"The Relationship of Student Teacher's Religiosity to Personality
and Classroom Behavior" มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์
ระหว่างความเคร่งในศาสนาของนักศึกษาครูกับบุคลิกลักษณะและพฤติกรรมที่แสดงออกมา
ในชั้นเรียน กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักศึกษาครูจากวิทยาลัย 3 แห่ง
ใน Southern California เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่วัดความเคร่ง
ในศาสนา บุคลิกลักษณะ และพฤติกรรมในชั้นเรียน ความเคร่งในศาสนาวัดด้วยแบบสอบถาม

¹⁸Waymann Charles Carlson, "The Relationship of Student
Teacher's Religiosity to Personality and Classroom Behavior,"
Dissertation Abstracts, Vol. 34, No. 10(December, 1974),
pp. 3169A-3170A.

เกี่ยวกับการปฏิบัติตามความเชื่อในศาสนา ตลอดจนแนวคิดทางศาสนา ส่วนบุคลิกลักษณะ
วัดโดยใช้เครื่องมือแบบ Omnibus Personality Inventory, Form F ส่วน
ระดับของความเป็นผู้มีใจกว้างใจแคบวัดโดย Milton Roakeach's Dogmatism
Scale สำหรับพฤติกรรมในชั้นเรียนวัดโดย Verbal Interaction Scale
ผลการวิจัยปรากฏว่านักศึกษาครูที่มีระดับความเคร่งทางศาสนาสูงเป็นผู้มีใจแคบ ต้อง
พึ่งพิงผู้อื่น และมีพฤติกรรมที่เข้มงวด ไม่มีการยืดหยุ่นมากกว่าคนที่เคร่งศาสนาต่ำกว่า
นักศึกษาคูครูที่เคร่งศาสนามีลักษณะตรงกันข้ามกับลักษณะส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างประชากร
ผู้วิจัยได้เสนอแนะว่าควรจะมีการวางรูปแบบในการให้การศึกษาโดยเน้นพัฒนาการด้าน
บุคลิกภาพและด้านวิชาการควบคู่กันไป

สำหรับงานเขียนที่พอจะเกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยสามารถนำมา
เป็นแนวทางประกอบการวิจัยได้มีดังต่อไปนี้ คือ

จำนงค์ ทองประเสริฐ¹⁹ ได้กล่าวถึงปรัชญาในการสอนศีลธรรมไว้ว่า
ผู้สอนศีลธรรมนั้นจะต้องทำตัวเป็นแบบอย่างของเด็กในค่านศีลธรรมที่ตนสอนด้วย เพราะ
ฉะนั้นครูต้องเสียสละมาก ครูที่จะสอนศีลธรรมได้ก็จริง ๆ นอกจากจะต้องเข้าใจหลัก
ศีลธรรมที่ตนจะสอนโดยถ่องแท้แล้ว ตัวครูเองจะต้องเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติด้วย
สมกับที่พระพุทธเจ้าทรงให้คติเตือนใจผู้ทำหน้าที่เป็นครูซึ่งแปลได้ว่า "ผู้ที่สำคัญตน
จะสอนผู้อื่น ควรฝึกฝนตัวเองให้ดีเสียก่อน ผู้ที่จะสอนผู้อื่นนั้นควรตั้งตนไว้ในฐานะที่สูง
เลิศ" ด้วยเหตุนี้ครูที่สอนศีลธรรมจะต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. เข้าใจเรื่องที่ตนสอนโดยถ่องแท้
2. ทำตนให้เป็นตัวอย่างในการประพฤติปฏิบัติชอบ
3. มีจิตวิทยาในการสอนคือ สอนให้ถูกอวัยวะกับผู้ฟัง

¹⁹จำนงค์ ทองประเสริฐ, "ปรัชญาในการสอนศีลธรรม," ประชาศึกษา,
2(กันยายน, 2512), หน้า 88.

สมน อมรวิวัฒน์²⁰ ได้กล่าวถึงการใช้อุปกรณ์การสอนประกอบวิชาศีลธรรมว่า การสอนศีลธรรมเป็นการสอนเรื่องนามธรรม เป็นการสอนที่รวมเอาการอบรมปลูกฝังจิตใจ ความประพฤติและนิสัยใจคอของนักเรียนเข้าไว้ด้วย เพื่อให้นักเรียนไต่เต้าเอาความรู้มาเปลี่ยนแปลงปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นตามบทเรียนแต่ละชั้นเรียน เพราะฉะนั้นการสอนศีลธรรมให้ใคร่ครวญไตร่ตรอง นอกจากองค์ประกอบอื่น ๆ แล้ว ครูจะต้องใช้อุปกรณ์การสอนช่วยเพื่อโยงนามธรรมทั้งหลายให้มาเป็นรูปธรรม เพื่อให้นักเรียนจะได้เรียนรู้และเข้าใจได้ง่ายขึ้น อุปกรณ์สำคัญประการหนึ่งในการสอนศีลธรรมคือ อุปกรณ์จากสิ่งแวดล้อม เป็นอุปกรณ์ที่หาง่ายและได้ประโยชน์มาก อุปกรณ์จากสิ่งแวดล้อมนี้สามารถแยกออกเป็น 3 พวก คือ

- ก. สิ่งแวดล้อมประเภทบุคคล
- ข. สิ่งแวดล้อมประเภทเหตุการณ์และความเป็นไปในท้องถิ่น
- ค. สิ่งแวดล้อมประเภทสถานที่และวัตถุ

นอกจากนี้ยังมีงานเขียนในต่างประเทศที่พอจะนำมาเป็นแนวทางในการวิจัย

ครั้งนี้ คือ

Jean Bernstein, Marilyn Tannebaum, Larry Chase และ Grace Yeagle²¹ ได้กล่าวถึงการสร้างโปรแกรมการเรียนการสอนเกี่ยวกับการสร้างคุณค่าหรือค่านิยมที่ถูกต้องของสังคมให้กับนักเรียนโดยแบ่งออกเป็น 4 ประการ คือ

1. สนับสนุนให้ครูสร้างบรรยากาศภายในห้องเรียนให้นักเรียนมีโอกาสที่จะอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับค่านิยมทั้งของตนเองและของสังคม

²⁰สมน อมรวิวัฒน์, "การใช้สิ่งแวดล้อมเป็นอุปกรณ์การสอนศีลธรรม," มนุษยศึกษา, 5(พฤษภาคม, 2505), หน้า 35-43.

²¹Jean Bernstein, and Others (comp.), "Examining Values in the Upper Grades," Social Education, Vol. 35, No. 8(December, 1971), pp. 906-910.

2. เปิดโอกาสให้ครูและนักเรียน ได้แสดงออกถึงค่านิยมที่ตนยึดถือ
3. พยายามหาทางจัดกิจกรรมรวมหลักสูตรที่จะช่วยให้ได้ศึกษาความขัดแย้งเกี่ยวกับค่านิยมต่าง ๆ
4. จัดโปรแกรมและวิธีการสอนใหม่ ๆ ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะเลือกค่านิยมได้

ในหลักสูตร สังคมศึกษานั้น เนื้อหาวิชาย่อมเป็นแนวทาง ให้นักเรียนมีโอกาสศึกษา และเข้าใจค่านิยมที่แตกต่างกันได้ ด้วยวิธีการวิเคราะห์หอยางมีเหตุผล (logical analysis) วิธีการขยายความหมายของค่านิยมให้ชัดเจน (values-clarification strategies) และวิธีการใช้กิจกรรมแสดงบทบาทสมมุติ (role-playing activities) ตลอดจนการแบ่งกลุ่มอภิปราย หรือการตอบโต้ระหว่างบุคคล

Randall C. Anderson²² โลกดาวถึงความมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษา ในแง่ทัศนคติและค่านิยม (affective domain) ว่าเป็นการเน้นด้านความรู้สึก การยอมรับ การยอมรับหรือไม่ยอมรับ การที่ครูจะสร้างความสนใจ ทัศนคติ ความซาบซึ้ง ตลอดจนค่านิยมและคุณคาต่าง ๆ ให้กับนักเรียน นอกจากตัวผู้สอนไม่มีโอกาสที่ทำการสอนแล้ว วิธีการสอนที่ของเน้นด้านการศึกษาออกทางพฤติกรรม มีใ้ครูควรบรรยาย เสนอ ครูอาจสอนให้นักเรียนหัดประเมินค่าความคิดเห็นของผู้อื่น โดยตัวครูเองก็ต้องให้ความนับถือในความคิดเห็นของนักเรียนด้วย เพราะเป้าหมายของการสอนด้านจิตพิสัยนั้น อยู่ที่การสอนทัศนคติและค่านิยมที่คิงาม ด้านการประเมินผลนั้นการประเมินผลตามเป้าหมายของทัศนคติและค่านิยม ย่อมทำได้ยากกว่าการประเมินผลตามเป้าหมายของความรู้ ความเข้าใจ (cognitive objectives) เพราะไม่สามารถใช้ข้อทดสอบที่เน้นคะแนนความรู้ ความจำแต่เพียงอย่างเดียว เพราะวิธีการสอนที่เน้นให้นักเรียนคิดและถามเพื่อดูความสนใจ ทัศนคติ ค่านิยม และพัฒนาการด้านศีลธรรมนั้น ครูจะต้องพยายามหาทางประเมินผลด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อดูพฤติกรรมของนักเรียนด้วย

²²Randall C. Anderson, Current Trends in Secondary School Social Studies (Lincoln : Professional Educators Publications, Inc., 1972), pp. 19-20.